

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה טו: פקיעת שם לחם

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה טו: פקיעת שם לחם

רקע

שלוש סוגיות בגמ' עוסקות בברכת "המוציא": א. בדף לח: עוסקת הגמ' בפקיעת שם לחם. ב. בדף לח:--לט. עוסקת הגמ' בשם לחם לעניין ברכה ולעניין מצות חלה. ג. בדף מב. עוסקת הגמ' בפת הבאה בכסנין.

סוגיותנו עוסקות בנושא הראשון, פקיעת שם לחם. הדיון בסוגיה הוא בשאלה, מתי לחם גמור שהתפורר או התבשל או התערב עם דברים אחרים מאבד "שם לחם" ומברכים עליו בורא מיני מזונות.

כדי להקל על הבנת הגמ' נקדים הקדמה קצרה בדיני מנחות נעל פי רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פי"ג הל' ו-יב]. ארבעה סוגי מנחות מביא היחיד בנדר ובנדבה: מנחת סולת, מנחת מחבת, מנחת מרחשת ומנחת מאפה תנור. הראשונה אינה נאפית והשלוש האחרונות נאפות. מנחת מחבת ומנחת מרחשת דומות זו לזו, בשתייהן נותן שמן בכלי, נותן עליו סולת ומוסיף שמן נוסף וכולל. אחר כך לש בפורשים, אופה ופותת לפתיתים שגודלם כזיתים. ההבדל בין המנחות הללו הוא שלמחבת אין שפה ולכן בצקה קשה כדי שלא יצא מכאן ומכאן, ואילו למחרשת יש שפה ולכן בצקה רך. מנחת מאפה תנור שונה מעט בסדר אפייתה, אך גם אותה פותת לפתיתים שגודלם כזיתים. לאחר האפייה והפתיתה נותן על המנחות שמן ולבונה, והכהן מוליכן אצל המזבח, מגישן בקרן דרומית מערבית וקומץ את הפתיתים ממקום שנתרבה שמנה. אחר כך מקדש את הקומץ בכלי שרת, נותנו על גבי האש, ושאר המנחה נאכלת לכהנים.

מקורות

א. גמ' לז: "א"ר יוסף האי חביצא... אמר רבא רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא"
לז. "והתניא הכוסס את החטה... ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג"

ב. רש"י ד"ה חביצא

תוס' ד"ה חביצא, אמר [מפאת הקושי להבין את דברי התוס' עדיף ללומדם אחר תלמידי רבינו יונה]

רי"ף כו. כו: "אמר רב יוסף האי חביצא... וכן הלכתא"

תלמידי רבינו יונה כו. כו: ד"ה האי, ולפיכך, על

רא"ה ד"ה אמר רב יוסף, ורב ששת אמר

ג. רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ח

ד. מרדכי סי' קיט

ה. שו"ע סי' קסח סע' ט-יב, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה אמר רב יוסף, ורב ששת אמר

אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה פרורין כזית מברך עליו המוציא ושלש ברכות, ואי לית ביה פירורין כזית בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. פירוש, דסבר רב

יוסף דפירורין פחות מכזית לא חשיבי לחם לענין ברכה. ופירוש חביצא, פתיתין של פת שנתבשלו בקדרה ועל ידי הבשול נדבקין קצת ולפיכך נקרא חביצא שכל דבר הנדבק נקרא חביצא. ורב ששת אמר אפילו פירורין שאין בהן כזית. אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. פירוש, שלא נתבשל כל כך שתעובר צורתו. וכן הלכתא. פירוש, והילכך הא דאמרינן לעיל אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות, מיירי בשנמוחו על ידי הבשול, וכיון דכן מסתמא עברה צורתן ומשום הכי לא מברך עליהו המוציא, אבל בפת גמור אפילו בפירורין פחות מכזית מברך עליהן המוציא ולבסוף שלש ברכות. ומיהו כשלא בא לאכול ממנו אלא פחות מכזית, בתחלה מברך עליו המוציא דלענין ברכה לפניו לא שני לן בין בא לאכול ממנו הרבה או מועט, ולבסוף ולא כלום שאין ברכה לאחריו כלל כל זמן שלא אכל כזית כדאיתא לקמן.

הסבר הסוגיה

אמר רב יוסף: האי חביצא... דלית ביה פרוורין כזית בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלוש... אמר רב ששת: האי חביצא אף על גב דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ. אמר רבא: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא.
[גמ' לז:]

לחם שונה במהותו משאר מיני מזונות. "מיני מזונות" כשם כן הם, מזינים ומשביעים. כל מאפה או תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן הרי הוא מזין, וברכתו בורא מיני מזונות. צורתו ומראהו אינם משמעותיים לגבי הברכה, רק הרכב החומרים שלו משמעותי. בלחם המצב שונה, לחם אינו מוגדר רק לפי הרכב חומריו, אלא גם לפי צורתו וייעודו. כשגורמים אלו משתנים, פוקע שם לחם, אין יוצאים בו ידי חובה בפסח, ואין מברכים עליו המוציא לחם מן הארץ.

רב יוסף ורבא נחלקו בפקיעת שם לחם. רב יוסף סובר שאם יש בפירורים כזית, לא פקע שם לחם ומברכים המוציא, ואם אין בפירורים כזית פקע שם לחם, ומברכים בורא מיני מזונות. רבא חולק, ולדעתו אם יש תוריתא דנהמא, לא פקע שם לחם, אף שאין בפירורין כזית.

נחלקו הראשונים, במה נחלקו רב יוסף ורבא. רש"י [ד"ה חביצא, כפי שהבינוהו תוס' ד"ה חביצא] ותלמידי רבינו יונה [כו. ד"ה הא] סובר שרב יוסף ורבא עוסקים בתבשיל העשוי מחתיכות של לחם. תוס' [ד"ה חביצא], תלמידי רבינו יונה [כו: ד"ה ולפיכך] והרא"ש [סי' י' סוברים שרב יוסף ורב ששת עוסקים בחתיכות קטנות של לחם המדובקות יחד באמצעות נוזלים. הרא"ה [ד"ה אמר רב יוסף] והריטב"א [ד"ה אמר רב יוסף] סוברים שרב יוסף ורב ששת אינם מחלקים בין פירורים מבושלים לבין פירורים מדובקים, ובין שניהם לבין פירורים בעין. כדי להבהיר את שיטות הראשונים נבאר את סוגיית הגמ' על פי פירושיהם.

הגמ' [לז.] מביאה ברייתא האומרת: "טחנה [את החיטה] אפאה ובשלה, בזמן שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות, אם אין הפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת

מעין ג'". הברייתא עוסקת בהפקעת שם לחם, ואומרת שבישול עצמו אינו מפקיע שם לחם, אך בישול הגורם לכך ש"אין הפרוסות קיימות" מפקיע שם לחם.

את המושג "אין הפרוסות קיימות" ניתן להבין בשתי דרכים: א. הפרוסות התפוררו לחתיכות קטנות. ב. הפרוסות נמוחו עד שלא ניכר שהן פרוסות של לחם. בירושלמי [פ"ו ה"א] מבואר: "עד כמה יהו פרוסות [קיימות]? רבי יוסי בי ר' אבון כהנא בר מלכיה בשם רב: עד כזתים". בירושלמי מפורש כדרך הראשונה, שאם הפרוסות התפוררו לחתיכות קטנות מכזית פקע מהם שם לחם אף שצורתם ניכרת.

לפי פירוש רש"י ל"חביצא", רב יוסף ורבא עוסקים בדין לחם מבושל, ואם כך הם נחלקו בשתי הדרכים לפירוש הברייתא. רב יוסף מבאר כירושלמי, שכאשר הפתיתים קטנים מכזית פוקע מהם שם לחם, אף שמראיהם כמראה לחם. רבא מבאר כדרך השנייה שאם מראה הפתיתים כמראה לחם אין פוקע מהם שם לחם אף שגודלם פחות מכזית.

תוס', תלמידי רבינו יונה והרא"ש חולקים על פירושו של רש"י. לדעתם, הברייתא עוסקת בהפקעת שם לחם בבישול, ואילו רב יוסף רב ששת ורבא עוסקים בהפקעת שם לחם ללא בישול. תלמידי רבינו יונה והרא"ש מאמצים את פירוש הירושלמי לברייתא, שלחם שהתפורר בבישול לחתיכות קטנות מכזית אינו מוגדר כלחם. לדעתם, רב יוסף ורבא עוסקים בהפקעת שם לחם על ידי דיבוק הפתיתים על ידי נוזלים. רב יוסף סובר שהדין בזה הוא כדין בישול, ורבא סובר שאם ניכרת צורת הלחם מברכים על החביצא "המוציא" אפילו כשהפתיתים קטנים מכזית¹. תלמידי רבינו יונה מוסיפים דין נוסף, שפירורים שלא בושלו ולא התערבבו, מברכים עליהם "המוציא" אפילו כשטחנו אותם דק דק ואין בהם תואר לחם. כיוון שהם לבדם לא פוקע מהם שם לחם.

רב יוסף מוכיח את דינו שמברכים על חביצא שגודל פירוריה כזית "המוציא" מההלכה שמברכים על המנחות "המוציא" למרות שפותתים אותן לפתיתים בגודל כזית². לפי שיטת תוס', תלמידי רבינו יונה והרא"ש ראיית רב יוסף ברורה, על המנחות יוצקים לאחר אפייתן שמן, וכיוון שהן שרויות בשמן דינן כחביצא שהיא פירורי לחם שרויים בשמן או בדבש³. אך לשיטת רש"י שחביצא היא פירורי לחם מבושלים ראיית רב יוסף אינה ברורה, שהרי אין מבשלים את המנחות אחר פתיחתן.

תוס' [ד"ה חביצא] מקשים קושיה זו ומתרצים את שיטת רש"י: "כיון שנטגנין בשמן כנתבשלו דמי". את מנחת מחבת ומנחת מרחשת אין אופים בתנור אלא מטגנים בשמן, ואף על פי כן הן מוגדרות כלחם ומברכים על פתייתן "המוציא"⁴, כל שכן שלחם גמור הנאפה

¹ הם מדגישים שגם לדעת רבא אין הבדל מהותי בין בישול לבין דיבוק במשקה, ובשניהם פוקע שם לחם רק כשהלחם התפורר לפתיתים קטנים מכזית ורק כשאין בהם תוריתא דנהמא. רבא סובר שבישול מפקיע תוריתא דנהמא, אף כשניתן לזהותו כלחם.

² יש לשים לב שרב יוסף אינו מביא ראיה שמברכים על פירורים שאין בהם כזית "בורא מיני מזונות", אלא רק שמברכים על פירורים שיש בהם כזית "המוציא".

³ כך מפרש הפרי מגדים [סי' קסח אשל אברהם סקכ"ח]. עיין לקמן הערה 6 שהסבר זה אינו נצרך.

⁴ לקמן בסוגיה טז עמ' 59-60 נלמד שדין זה אינו ברור. עיין בריטב"א בסוגייתנו [ד"ה נטלן לאכול] המבאר שראיית רב יוסף היא ממנחת מאפה תנור בלבד שרק עליה מברך "המוציא".

בתנור שאחר כך פותתים אותו לפתיתים ומבשלים אותם מוגדר כלחם ומברכים עליו "המוציא".

על רב יוסף המצריך כזית מקשה אביי משיטת תנא דבי רבי ישמעאל שפורכים את המנחות עד שמחזירים אותן לסולתן, ואין לומר שלשיטה זו מברכים על המנחות "בורא מיני מזונות", שהרי מפורש בברייתא: "לקט מכולן כזית ואכלן - אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח" - מוכח שמברכים "המוציא" על פירורים שאין בהם כזית.

תוס' [ד"ה לקט], תלמידי רבינו יונה [כו: ד"ה האין והרא"ש סי' י] מפרשים שדברי הברייתא "לקט מכולן" אינם מתייחסים למנחות אלא לחמשת מיני דגן של חולין, והברייתא מבארת שניתן ללקט פירורים מחמשת מיני דגן והם מצטרפים למצות מצה ולחיוב כרת על אכילת חמץ. רש"י אינו יכול לקבל פירוש זה, מפני שלדעתו רב יוסף מצריך כזית רק במקרה שמבשלים את הפירורים, וכאן מדובר שהפירורים בעינם וממילא קושיית אביי אינה קשה. לפיכך מפרש רש"י [ד"ה והתניא לקט מכולן] שהברייתא עוסקת בפתיתי מנחות שטוגנו בשמן, וכיוון שהפתיתים מטוגנים קושיית אביי קשה⁵.

אמנם גם שיטת תלמידי רבינו יונה והרא"ש קשה, שהרי מפורש בדבריהם שיש הבדל בין פירורים מדובקים על ידי דבש, חלב או מרק, שעליהם מברכים "המוציא" רק כשגודל הפירורים כזית, לבין פירורים שאינם מדובקים, שעליהם מברכים "המוציא" אפילו כשאין בהם כזית. אם כך קושיית אביי אינה קשה כלל, שכן הברייתא עוסקת בפירורים בעינם, ולכן אם ליקט מהפירורים כזית הם מוגדרים כלחם, ורב יוסף עוסק בחביצא שם הפירורים מדובקים על ידי חלב או מרק, וכשהם פחותים מכזית פוקע שם לחם [הפני יהושע (ד"ה בא"ד לכך נראה לי חביצא) והפרי מגדים (סי' קסח אשל אברהם סוף סקכ"ח) מקשים קושייה זו ונשארים בצ"ע]⁶.

כנראה שמחמת קושיות אלו פירשו הרא"ה [ד"ה אמר רב יוסף] והריטב"א [ד"ה אמר רב יוסף] את הסוגיה בדרך שלישית. לדעתם, אין חילוק בין פירורים מבושלים לבין פירורים מדובקים על יד דבש, חלב או מרק, ואין חילוק בין שני מקרים אלו לבין פירורים בעין,

⁵ הראשונים [תוס' ד"ה לקט, תלמידי רבינו יונה ד"ה האין ועוד ראשונים] מקשים על רש"י שלא יכול להיות שהברייתא עוסקת במנחות, מפני שמנחות אינן חמץ ואף לא ניתן לצאת בהן ידי חובת מצה. עיין צ"ח [מד"ה ולישב כל הסוגיה] המאריך לבאר את שיטת רש"י.

⁶ נראה להסביר שדברי תלמידי רבינו יונה נאמרו לרבא ולרב יוסף. רבא סובר שיש חילוק בין פירורים מבושלים לבין פירורים מדובקים במשקים, ולכן לפי דעתו ניתן לחלק בין פירורים מדובקים במשקים לבין פירורים לבדם, אך לשיטת רב יוסף שאין חילוק בין פירורים מבושלים לפירורים מדובקים במשקים, ובשניהם שם לחם אינו פוקע רק כשהפירורים כזית, אין חילוק אף ביניהם לבין פירורים בעין, ואף בהם פוקע שם לחם אם גודלם פחות מכזית. על פי הסבר זה אין צורך להסביר הפרי מגדים לראיית רב יוסף [לעיל עמ' 53 והערה 3].

יש להוסיף שכנראה ברייתא זו היא מקור שיטתם ששם לחם אינו פוקע מפירורים בעין אפילו כשאין בהם כזית ואין בהם תואר לחם.

ולשלושתם דין אחד⁷. רב יוסף סובר שבשלושתם שם לחם פוקע כשאין בפירוורם כזית, ורבא סובר ששם לחם פוקע רק כשאין בהם כזית ואין בהם מראה לחם⁸.

שיטת הרמב"ם קובעת ברכה לעצמה. הרמב"ם [פ"ג ה"ח] פוסק: "הפת שפתת אותה פתים ובשלה בקדרה או לשה במרק, אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהן פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא, ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת בבישול מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות". מראש ההלכה משמע ששיטתו דומה לשיטת הרא"ה והריטב"א, ואין חילוק בין פתיתים מבושלים לפתיתים שנילושו במרק, ובשניהם מברכים "המוציא" או כשיש כזית או כשצורת הפת ניכרת. אך בסיפא משמע להפך, שמברכים "המוציא" רק כשיש בפתיתים כזית וגם לא עברה צורת הפת בבישול.

הכסף משנה מביא שלושה הסברים לשיטת הרמב"ם:

א. ר' יהושע הנגיד: כוונת הרמב"ם בסיפא "או שעברה צורת הפת", היא "אם עברה צורת הפת", והרמב"ם בסיפא חוזר על דבריו ברישא, שמברך המוציא או כשיש פתיתים כזית או כשלא נשתנתה צורת הפת [שיטה מקבילה מובאת בשם "גדולי ספרד" המשנים את הגרסה ברמב"ם ל"ועברה צורת הפת"].

ב. מהרר"י פאסי ומהרר"י בן שושן: ברישא הרמב"ם עוסק במקרה ש"נשתנה צורתה" ובסיפא הרמב"ם עוסק במקרה "שעברה צורת הפת בבישול" ושני המקרים הללו שונים זה מזה. ברישא הרמב"ם עוסק במקרה שנשתנתה צורת הפת מצורתה המקורית אך עדיין ניכרת צורת פת כלשהי, במקרה זה מברכים "המוציא" אם יש פתיתים כזית. בסיפא מדובר שעברה צורת הפת לגמרי, ובמקרה זה מברכים "בורא מיני מזונות" אף כשיש פתיתים כזית.

ג. כסף משנה: לשון הרמב"ם "הפת שפתת אותה פתים ובשלה בקדרה או לשה במרק" היא פתיחה לכל ההלכה, ואחר כך הרמב"ם מפריד בין בישלה בקדרה לבין לשה במרק. ברישא הרמב"ם עוסק במקרה שלשה במרק, וניתן לברך "המוציא" או כשיש פירוורם כזית או כשניכרת צורת הפת. בסיפא הרמב"ם עוסק במקרה שבישלה בקדרה, ומברכים "המוציא" רק כשיש פירוורם כזית וגם ניכרת צורת הפת.

⁷ הבנה זו אינה מפורשת בדבריהם והמהדיר לרא"ה [הערות 109-110] מפרש שהרא"ה סובר כשיטת רש"י. אכן הרא"ה מפרש כרש"י שחביצא היא "פתיתין של פת שנתבשלו בקדרה", אך הוא אומר: "דסבר רב יוסף דפירוורין פחות מכזית לא חשיב לחם לענין ברכה". ניתן להוכיח שהרא"ה אינו סובר כשיטת רש"י מפירוש הריטב"א, המעתיק [בד"ה אמר רב יוסף] את שתי הלשונות הללו מפירושו של הרא"ה וסובר שראיית רב יוסף היא ממנחות אפויית בתנור, שהרי על המנחות המטוגנות אין מברכים "המוציא" [ד"ה נטלן לאכול], וכן מפרש שהברייתא "ליקט מכולן כזית" אינה עוסקת במנחות [ד"ה והתניא ליקט מכולן כזית]. אמנם, ניתן לפרש להפך, שרש"י סובר כפירוש הרא"ה והריטב"א, והוא ביאר שהברייתא "ליקט מכולן" עוסקת בפתית המנחות, רק מפני שכך משמע מריהטא דסוגיה.

⁸ יש מקום להתלבט אם בפירוורם בעין שנטחנו כעין קמח יש מראה לחם, שהרי הרא"ה [ד"ה ורב ששת] כתב: "אבל בפת גמור אפילו בפירוורין פחות מכזית מברך עליהן המוציא", ולא חילק.

למדנו מסוגיה זו שני קריטריונים לפקיעת שם לחם: א. תוריתא דנהמא. ב. פירורים כזית. הקריטריון הראשון ברור. זהות חפץ תלויה בצורתו ובמראהו. כשם שפרי שנימוח ואיבד את צורת הפרי, אין מברכים עליו בורא פרי העץ [לה.], כך לחם ללא תוריתא דנהמא אינו מוגדר כלחם. אולם הקריטריון השני צריך עיון, מה עניין גודל החתיכה לעניין זהותה ומהותה. נראה לפרש דבר זה על פי שיטת הראב"ד [מובאת ברשב"א ד"ה אמר רב יוסף] שהאוכל פת פחות מכזית אינו מברך "המוציא" אלא "בורא מיני מזונות". לדעת הראב"ד, ברכת "המוציא" היא ברכה על סעודה, ופת פחות מכזית אינה מהווה סעודה. שאר הראשונים חולקים על הראב"ד אך גם הם מודים שהגדרת לחם תלויה בכך שהפת כפי שהיא יכולה להוות בסיס סעודה. כשהפירורים פחותים מכזית הם אינם מהווים בסיס לסעודה, ולכן אין מברכים "המוציא".

סיכום

נחלקו רב יוסף, רב ששת ורבא בגדרי הפקעת שם לחם, ונחלקו הראשונים בביאור מחלוקתם. רש"י [לפי הבנת תוס' ותלמידי רבינו יונה] מבאר שרק בישול מפקיע שם לחם, לדעת רב יוסף הוא מפקיע שם לחם כשהפתיתים קטנים מכזית, ולדעת רבא הוא מפקיע שם לחם רק כשהפתיתים קטנים מכזית ואין בהם מראה לחם. תוס', תלמידי רבינו יונה והרא"ש מפרשים שגם בישול הלחם וגם דיבוק חתיכותיו באמצעות משקים מפקיעים שם לחם. רב יוסף סובר שגם בישול הלחם וגם דיבוק במשקה מפקיע שם לחם כשהפתיתים פחותים מכזית. רבא מודה לרב יוסף בבישול וחולק עליו בדיבוק במשקה, שלדעתו מפקיע שם לחם רק כשהפתיתים פחותים מכזית ואין בהם מראה לחם. הראשונים מסבירים, שרבא סובר שלא ניתן להפקיע שם לחם ללא בישולו או עירובו בחומרים אחרים, ואף כשטוחן את הלחם ועושה ממנו מעין קמח, מברך עליו "המוציא". הרא"ה והריטב"א סוברים שאין חילוק בין בישול הלחם לבין דיבוק חתיכותיו ואין חילוק בין שני המקרים הללו לבין טחינתו - בשלושת המקרים הללו סובר רב יוסף שפוקע שם לחם כשאין בפתיתים כזית, ורבא סובר שפוקע שם לחם רק כשאין בפתיתים כזית ואין בהם תואר לחם. שיטת הרמב"ם אינה חד משמעית, ונחלקו האחרונים בפירוש דבריו.

הלכה

השו"ע [סי' קסח סע' י] פוסק כשיטת התוס', תלמידי רבינו יונה והרא"ש, ולפיכך, לחם מבושל מברכים עליו "המוציא" רק אם יש פירורים בגודל כזית [אם יש חתיכה אחת כזית, והשאר פחות מכזית, מברך על החתיכה הגדולה, ופותר את שאר החתיכות (משנה ברוך סק"ג)]. לחם מחובר על ידי דבש או מרק מברכים עליו "המוציא" אם יש לו תואר לחם, או שיש פירורים כזית. כשהלחם בעינו מברכים עליו "המוציא" אפילו טחנו אותו דק דק ואין לו תואר לחם.

המג"א [סי' קסח סקכ"ח] מחדש, על פי הגמ' האומרת: "הכא במאי עסקינן בשערסין", שאם פורר פירורים לסולת [כעין קמח], וחזר וגיבלם יחד, הרי דינם כדין פתיתים שגודלם כזיתים שמברכים עליהם "המוציא" אף כשאין בהם תוריתא דנהמא. לפי דבריו, על "קניידלאך" צריך לברך המוציא. האחרונים חולקים עליו בשתי נקודות: א. אבן העזר [סי'

קסח ד"ה מג"א ס"ק כח] סובר שדין ערסן נאמר רק כשחוזר ואופה אותם אך כשמבשלם מברך המוציא רק כשיש תוריתא דנהמא, ול"קניידלאך" אין תוריתא דנהמא ומברך "בורא מיני מזונות". ב. הנשמת אדם [כלל נד אות ד] סובר שכיוון שכאשר מערב קמח מצה או פירורי לחם עם ביצים ושמן פוקע מהם שם לחם, אף כשחוזר וגובל יחד ואופה, שם לחם אינו חוזר, ומברך "בורא מיני מזונות". למעשה הוא חושש במקרה שחוזר ואופה, ופוסק [חיי אדם סע' יב] שיאכלו "לעקיך" [=מצה כתושה שמגבלים אותה בדבש ואופים אותה בתנור] בתוך הסעודה בלבד. המשנה ברורה [סקנ"ט] מאמץ את פסק החיי אדם שעל "קניידלאך" שהם מבושלים מברך "בורא מיני מזונות" אפילו כשקובע עליהם סעודה, וכשאופה פירורי לחם או קמח מצה המדובקים במשקה חייב לאוכלם בתוך הסעודה, אלא אם נילושו ברוב שומן או דבש [עוגה מקמח מצה], שבזה דינם כפת הבאה בכסנין שאם אינו קובע עליה סעודה, מברך "בורא מיני מזונות".

בדין טיגון יש להסתפק בספק כפול: א. בדין טיגון בכל התורה כולה, אם דינו כבישול או כאפייה. ב. אם טיגון מפקיע תוריתא דנהמא כבישול, או שכיוון שהוא צומת את האוכל ואינו מרככו כמים, אין הוא מפקיע תוריתא דנהמא. המגן אברהם [סקל"ו] פוסק שאין חילוק בין שמן למים אלא בין בישול בקדרה [=סיר] לבין בישול במחבת, במחבת שמים מעט משקה [מים או שמן] ומעט משקה אינו מפקיע תוריתא דנהמא. הגר"ז מלאדי [=בעל התניא בסידורו, סדר ברכות הנהנין פ"ב סי' יב-יג] סובר שהעיקר שטיגון במחבת מוגדר כבישול, אך כשאוכל שיעור שביעה וחייב בברכה אחרונה מדאורייתא יש לחוש למגן אברהם, ואין לאוכלו אלא בתוך הסעודה⁹. החזון איש [סי' כו סע' ט] פוסק שטיגון אינו מפקיע שם לחם, ומברך "המוציא"¹⁰.

למחלוקת זו נפקא מינה לגבי "מצה בריי" - מצה שמפוררים אותה לחתיכות קטנות שיש להם מראה של מצה, מערבבים עם ביצה ומטגנים במחבת. לפי המגן אברהם והחזון איש מברכים על מאכל זה "המוציא", ולפי הגר"ז מברכים "בורא מיני מזונות", אלא אם אוכל שיעור שביעה, שאז אין לאוכלו מחוץ לסעודה. ערוך השולחן [סע' לז] אומר שאין עליו צורת הפת וברכתו "בורא מיני מזונות", ומוסיף "ואין שום חשש בזה כלל וכלל". הגר"ש"ז אויערבאך [בקובץ צהר - אהל ברוך, לזכרו של הגאון רבי ברוך אויערבאך, בהוצאת מכון הלכתי דרך אליעזר, עמ' רכז] פוסק: "בענין מצה שבורה מטוגנת, ידוע לכל שזה ספק ולכן מחמירין לאוכלה בתוך הסעודה".

⁹ יש להדגיש שאין חולק על הרמ"א [סע' יד] הפוסק כי "מעט משקה שמושחין בו האילפס שלא ישרף העיסה לא מיקרי משקה" ודינו כאפייה לכל דבר.

¹⁰ לא ברור מדבריו אם כוונתו לטיגון במחבת בלבד, והוא סובר כמגן אברהם שאין חילוק בין מים לשמן, או שכוונתו לטיגון עמוק, ולדעתו שמן צומת את המאכל ואינו מרככו כמים.